

Interjú Hajdú Mihállyal*

Kiss Jenő: 2013. június 24-e van, ha jól tudom, és Hajdú Mihály tanár úrral, az Eötvös Egyetem Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete professor emeritusával beszélgetek, itt, budapesti lakásán. Kérdéseket teszek föl neki, mégpedig azzal a céllal, hogy válaszai alapján majd az eljövendő nemzedék is okuljon, hogy milyen volt az az időszak, amikor mi voltunk vagy vagyunk az egyetem tanárai.

Sorba megyek a kérdésekkel, kedves Miska, és arra kérlek, hogy válaszolj legjobb tudásod és meggyőződésed szerint. Honnan kerültél és hogyan kerültél kapcsolatba az ELTE-vel és a nyelvtudománnyal? Honnan indulva? Milyen motivációktól és körülményektől befolyásolva alakult életednek eme korai szakasza?

Hajdú Mihály: Nagyon elgondolkodtató a kérdés, és elsősorban a memóriámat teszi próbára, mert nagyon régre kell visszaemlékezni ahhoz, hogy a nyelvtudománnyal való kapcsolatomat megpróbáljam fölvezetni, mármint a kezdetét. 1950-ben jelentek meg Sztálin nyelvtudományi cikkei. Talán megdöbbenő, hogy ezzel kezdem el, de ezután kerültem kapcsolatba csak a nyelvtudománnyal. Azért, mert én nyolc éven keresztül latint tanultam. Soha magyarnyelvtan-órám nem volt. A latinon körösztil kellett megismerni a szófajokat, a mondatszerkesztést, és borzasztó unalmas volt... Utáltam a latint, és csak azért tanultam, mert állatorvos akartam lenni, és az állatorvosi fölvételéhez akkor még latin érettségi kellett. És bukdácsolva, nehezen, de eljutottam addig, hogy jelesen érettségiztem latinból is, ami nem azt jelenti, hogy megszerettem a latint, de megtanultam. Nemcsak a fordítást, hanem a nyelvnek talán a szellemét is, de a logikát soha nem találtam meg benne.

1950-ben, amikor megjelentek, amint említettem, Sztalinnak a cikkei, egy nagyon ambiciózus, de inkább mondhatni párthű igazgatóm tanította a magyart, és akkor ő elkezdett nyelvtant tanítani. Nem tudom megmondani pontosan, hogy melyik könyvnek az alapján tanította a nyelvtant, de rögtön megragadott a magyar nyelv logikája. Az, amit nem találtam meg a latinban, a magyarban: a logikus gondolkodást, nyilván itt a nemzeti, nyelvi gondolkodásról van szó, annak a leírását, tükrözését találtam meg a magyar nyelv-tanban, grammatikában. Akár az összetett mondatokban, de a szófajok rendszerében, amivel egyáltalán foglalkoztunk a nyolcadikos gimnazista, mai megfelelőjével, negyedik gimnazista koromban. Ekkor, tizennyolc éves koromban ismerkedtem tulajdonképpen a magyar nyelvtannal, és ekkor ragadott meg, nemcsak a nyelvnek a grammatikai logikája, hanem a nyelvnek az összetétele, a nyelvnek a rétegei, a nyelvnek a különböző fölosztású csoportnyelvei, mint például a nyelvjárás is.

Nagyon érintőlegesen erről is szó volt, és roppant élveztem olyan nyelvjárási közegben élni, és megfigyelni a jelenségeket, amelyek meglehetősen elütöttek egymástól. Ott volt a szomszédban a hódmezővásárhelyi *ö*-zés, igen erős *ö*-zés, erősebb talán, mint a szegedi. És ott volt a Békés megyei, tiszai nyelvjárásnak az *í*-zése, *ë*-zése. Ebben a környezetben

* A Bárh M. János által lejegyzett interjú szerkesztett változata.

pedig egy különleges dunántúli nyelvjárás, sőt nem mondhatni, hogy nyugat-dunántúli nyelvjárás, de annak a határszélén kialakult kimondottan orosházi nyelvjárás, amelyik részben *ö-ző*, nagyrészt *i-ző*, teljes mértékben *ë-ző*, tehát a középső nyelvállású palatális illabiálist következetesen használó, és hát rövid *u*, *ü*, *i*-ről, kizárólagos használatáról anekdotákat is hallottam, meg példamondatokat. És hallatlanul érzékenyen érintett és nagyon különlegesnek találtam ezeket a különbségeket, és ez volt a másik, ami a nyelvtudomány, pontosabban a dialektológia felé orientált. Gyakorlatilag, és az élettörténetemben egy nagyon kínos eset fordult elő, amikor hát kezdő tanítóként, mert én érettségi után nem kaptam fölvételi lehetőséget sehova, elmentem képesítés nélküli tanítónak. És az egyik tantestületben szóba került, matematika szakos igazgató fölvetésében, hogy „csúnyán beszélnek a gyerekek”. Erre mentegetőzésként, vagy inkább magyarázatként mondtam volt, hogy nem csúnya beszéd ez, hanem nyelvjárásiasság. Egy meglehetősen keveredett nyelvjárásiasság, mert ez nem Orosházán történt, hanem egy szomszédos kis faluban. Akkor az igazgató a magyar szakos tanártól megkérdezte azt, hogy: „Valóban van itt nyelvjárás ebben a faluban?” Magyar szakos, végzett tanárnő azt mondta, hogy nincs. És ez engem annyira megdöbbentett, hogy akkor már tudatosan fordultam a nyelvjárások megismerése és részben anyaggyűjtése felé is.

Gyűjtöttem, nemcsak a nyelvjárási szavakat, hanem azokat a kiejtések is, amelyek a köznyelvitől nagymértékben eltérnek. Úgyhogy a nyelvjárás iránti vonzódásom és további csatlakozásom a nyelvjárási kutatáshoz akkor kezdődött, amikor még nem is voltam magyar szakos.

Valamivel megerősített a nyelvészeti érdeklődésemben a szegedi tanárképző főiskolán egy idősebb, nagyon aranyos, kedves, Bucsi Józsefné nevezetű tanárnőnek az órája, aki nyilván nem a saját, hanem Bárczi Géza rendszerében tanította a fonetikát. Annyira megragadott a fonetikának a logikája, rendszerszerűsége és jól körülírható, jól fölismerhető beosztása, hogy lelkes lettem. És különösen akkor, amikor a fonetika és a dialektológia között megismertem az összefüggést, és akkor már az ELTE-n tanultam. Ugyanis először elvégeztem az orosz szakot, majd a magyar szakot Szegeden a főiskolán, és utána jelentkeztem az ELTE-re, ahol egy különböző vizsgával rögtön a második évfolyamra föl is vettek. Ennek az volt a hátránya, hogy fonetikát nem hallgattam az ELTE-n, ellenben az ELTE-n levelező tagozaton egy olyan sablonos és semmitmondó nyelvészeti oktatásban volt részem, ami megdöbbentett, elkeserített, és máig sem érthető számomra. Az történt, hogy a tanárnő beült a katedrára, elővette a Bárczi-jegyzetet, és fölolvasta. Keserves volt, egyszerűen csalódás ért, nagy csalódás ért az ELTE-n a levelező oktatás színvonalát tekintve.

Azért tovább is megtartottam a dialektológia iránti érdeklődésem, és ezt köszönhettem Kázmér Miklós tanár úrnak. Őhöz nem mint tanítvány, hanem mint egyszerű polgár jelentkeztem egy nyelvjárási átírással, és nagyon megdicsért, és további nyelvjárási szövegeknek a gyűjtésére ösztönzött, ami jól esett és útmutatást is adott arra, hogy nekem a dialektológia művelése területén van keresnivalóm. Nem sok, de legalább annyi, hogy gyűjtsem a szövegeket, gyűjtsem az adatokat, a szavakat, a lehetséges dialektológiai jelenségeket. Szakdolgozatom is ebből írtam, és Szathmári tanár úr jelesre értékelte, amiből aztán kitűnő oklevelem is származik, ered. Mert Szathmári tanár úr volt a bírálóm, vizsgáztatóm, és őszintén szólva elismeréssel nyugtázta az orosházi méhészetről szóló szakdolgozatomat és szakszótáramat. Ennek a szakdolgozatnak a pályázatra, nyelvjárásgyűjtő pályázatra való benyújtása után megkaptam rögtön a Csúry Bálint-emlékdíjat, nem az

emlékérmet, hanem az emlékdíjat. Ugyanis a legjobb nyelvjárási pályamunka egyrészt közlésre került a Magyar Nyelvjárások című évkönyvnek a lapjain, másrészt pedig az úgynevezett Csúry-díjjal jutalmazták.

Ekkor Végh József volt a szervezője, irányítója és lelkes patrónusa az egész nyelvjárásgyűjtő mozgalomnak, és támogatott abban nagymértékben, sok segítséget adott abban, hogy ne hagyjam abba a nyelvjárási kutatásokat az egyetem bevégzése után sem, hanem minél több szöveggel, minél alaposabb gyűjtéssel próbálkozzam, kísérletezzem, és hogy ő javasolt-e vagy sem, nem tudom, hogy jelentkezsem doktori vizsgára. A doktori szigorlatnak akkor még hála istennek az egyetem elvégzése után, majdnem úgy, mint a két háború között, egyenes útja volt. Aki megvédte a szakdolgozatát, aki lezárta a tanulmányait, pár éven belül beadhatta a doktori szigorlatra való jelentkezését. Benkő tanár úrhoz mentem, akkor ő volt a dékánhelyettes, ő volt a doktori bizottságnak az elnöke a karon, és jóindulattal fogadott. Akkor találkoztam vele először. És kérdezte, hogy mi lenne a témám, mondtam, hogy orosházi nyelvjárás. És hogy akkor kezdjek hozzá a munkához, és mondtam, hogy befejeztem, hoztam a kész dolgozatomat. Amin ő megdöbbsen kissé, inkább meglepődött, átnézte és elfogadta. Ez már az állattartás különböző részterületeivel foglalkozott. És el is fogadta témaként. A másik szaknak a néprajzot választottam volna. Nem lehetett adminisztrációs okok miatt, mert nem hallgattam levelező tagozatosként annyi néprajzi kollégiumot, amennyi szükséges lett volna a doktorátus megszerzéséhez, úgyhogy könyvtár szakból vizsgáztam második szakként. Ami szintén érdekes volt, mert Kovács Máté, az akkori tanszékvezető nagyon jól ismerte a tanyai, vidéki művelődési, akkor még úgy mondták, hogy olvasóköroket, és ezeknek a témájából vizsgáztatott, ami hozzám is közel állt, és egészen, mondhatni jól sikerült, vagy legalábbis Kovács Máté professzor úr elfogadhatónak tartotta.

Kevésbé jól sikerült a filozófiavizsgám, de annak megvolt az az oka, hogy én inkább az ókori, görög–római, inkább a görög filozófiát kedveltem, és a modern filozófiához nem volt olyan vonzódásom, amelyet a vizsgáztató tanár, Sándor Pál megkívánt volna. Így aztán nem lehettem *summa cum laude*, hanem *cum laude* eredménnyel fejeztem be a doktorit. Most mind a nyelvjáráskutatással való kapcsolatomban, mind pedig a doktori vizsgám az ELTE-hez kötött már nagymértékben, és hogy rossz tapasztalataim is voltak az ELTE-ről, meg jók is, az nem akadályozott abban, hogy én nagy tisztelettel néztem föl az akkori professzorokra, és nagy-nagy lelkesedéssel próbáltam megfelelni elvárásaiknak és a dialektológiai kutatásoknak.

Ez az időszak azért volt számomra nagyon jelentős, mert ekkor készült Orosháza története és néprajza, meglehetősen szép, kétkötetes, hatalmas munka, elsőnek az országban egy város monografikus történeti-néprajzi földolgozásával. Mint ottani lakos, és a néprajzban többé-kevésbé járatos, minden olyan munkát én kaptam meg, amit mások nem vállaltak, amire nem volt megfelelő minősített szakember, azt nekem kellett megcsinálni. Ilyen volt többek között a népmesekincsnek a föltárása, a bemutatása, és sok-sok mesének a fonetikus lejegyzése. Ezeknek a meséknek a nyelvjárási tanulságai alapján, meg a valamennyire, mondhatom, hogy a városi-kisvárosi, kissé beszűkült környezetből való kitörés okán, jelentkeztem aspirantúrára. Az aspirantúra az olyan volt, mint most az ösztöndíjas PhD, csak nem volt kötve formailag semmihez, egy aspiránsvezető volt az, aki irányította a munkát, beszámoltatta időnként az aspiránst, és ő döntötte el azt, hogy mikor milyen ütemben készitse el a dolgozatát és mutassa be házi védésre.

Benkő tanár úr javaslatára nekimehettem az aspiránsi fölvételi vizsgának, ahol egyértelműen dialektológiával készültem föl, és úgy éreztem, sejtettem, gondoltam, hogy nyelvjáráskutatással fogok foglalkozni. Kálmán Béla professzor úr volt az elnöke ennek a fölvételi bizottságnak, és közölte velem, hogy most a magyar nyelvtudománynak nem dialektológusra van szüksége, hanem helynévkutatókra. Úgyhogy a fölvételi vizsga is eltolódott a magyar helynévkutatás története, állása és feladatai felé, ami azt eredményezte, hogy nem olyan ragyogó fölkészültséggel, de elfogadhatóan vizsgáztam, és fölvettem helynévkutató aspiránsnak. Amikor megkaptam az értesítést, és jelentkeztem Benkő tanár úrnál, akit az aspiránsvezetői tisztségre kineveztek, ő egyértelműen mondta, hogy nem helynévkutatásra van szükség, hanem személynévkutatásra. Tehát mindenképpen arra készüljek, hogy a magyar személynévek valamelyik részterületéből írnom majd a dolgozatomat. Nagy föladat elé állított, mert a személynévkutatás nem állt tőlem távol, hiszen a dialektológiában részben benne voltak a megszólítások, a ragadványnevek, a családon belül használt nevek, meg általában a névkincsnek az a része, amely területileg tagolható. Úgyhogy az újabb kori személynévvizsgálat mellett döntöttem, amit Benkő tanár úr elfogadott, és az 1770 utáni kereszti- és főleg becenévanyag lett a kutatási területem az aspiránsi idő alatt. Rengeteg anyakönyvet néztem át, szerencsére akkor már megvoltak az anyakönyvi másolatok az Országos Levéltár mikrofilmtárában, és rengeteg területre, helyszínre kellett elutaznom, ahol a 20. századi egyházi anyakönyveket helyszínen kellett megnézni, ahol mindenütt, minden parókus, minden plébános megengedte, azt hiszem, egy kivételével, hogy az anyakönyvekben bogarásszak, anyagot gyűjtssek, és a faluban pedig a becézőnevek, névváltozatok használatát, meglétét összegyűjtssem.

Legtöbbször úgy alakult, hogy a parókián, plébánián laktam, néhány napot ott töltöttem a faluban, onnan mentem át a szomszéd falvakba. Bejártam az országot, sajnos csak a határokon belül. Tehát a magyar nyelvterületet nem sikerült, nem lehetett az 1960-as években gyűjteni. Egyetlen kivétel volt, ez a bukovinai székelység, amelynek anyakönyvei, papjaik jóvoltából, eljutottak Magyarországra, és Bonyhádon, Hidason meg a legkülönbözőbb baranyai, tolnai falvakban hozzá lehetett anyakönyveikhez férni, és helyszíni gyűjtést végezni közöttük.

Ekkor készítettem el aspiránsi, illetve kandidátusi értekezésemet, amelynek elkészítésének egyik színhelye az akkori Leningrád, mai Szentpétervár volt. Ez is nagyon érdekesen alakult, talán jelentősége is van, ha más nem, akkor szimbolikus jelentősége, ugyanis a korabeli kandidátusi, aspiránsi szabályok értelmében fél évet külföldön kellett tölteni. Ez nagyon hasznos, okos és bölcs határozata volt a doktori, illetve tudományos minősítő bizottságnak, mert külföldi tanulmányok nélkül mindenki kissé bezárt a saját kutatási körébe, a saját ismeretségi körébe, a saját tudományos ismertségi világába. Tehát a szentpétervári tevékenység nem módszertanilag, nem a névtudomány szempontjából volt számomra érdekes és hasznos, hanem kitekintés, ismerkedés és könyvtárhasználat szempontjából. Tehát az, hogy talán a legnagyobb szovjetunióbeli tudományos könyvtárat használhattam – szerintem máig is a legnagyobb a szentpétervári akadémiai könyvtár – és oda rendszeresen járhattam, és amit lehetett, megkaphattam, olvashattam. Nemcsak orosz, hanem nagyon sok idegen nyelvű könyvet is. Be kell vallanom őszintén, hogy az orosz névtani kutatások akkor nagyon alacsony színvonalon, talán a kezdet kezdetén állottak, úgyhogy módszertanilag abszolút nem volt hasznos számomra ez a fél-éves kirándulás. Nyugodtan mondhatom kirándulásnak, mert sokkal többet jelentett az, hogy végigjárhattam a balti államokat, az, hogy eljuthattam Közép-Ázsiába, Szibériába,

az, hogy sok mindennel megismerkedtem, ami nem orosz, de szovjet, és nem szakmai szempontból, de emberileg, politikailag és tartásilag sokat jelentett számomra, hiszen mindenütt azt tapasztaltam, hogy mi, magyarok többet tudunk, jobban állunk, és büszkék lehetünk arra, hogy magyarok vagyunk.

Ezt így akkor megfogalmazni nem lehetett, nem is volt kinek, miért és hogyan. De most utólag úgy érzem, hogy nagyon sokat köszönhetek ennek a féléves szovjetunióbeli útnak, magyarságtudatom szempontjából is. Amikor visszajöttem, Benkő tanár úr akkor előkészítette számomra azt a lehetőséget, hogy az ELTE-re kerüljek dolgozni. Ez nagyon nagy dolog volt; váratlan, meglepő és hálával eltöltő nagy dolog volt. Nem számítottam én arra, hogy kandidátusi végzettséggel maradok középiskolai tanár, de arra még kevésbé számítottam, hogy rögtön az ELTE-re kerüljek. Ennek minden bizonnyal előzménye az volt, hogy mint aspiráns is az ELTE-n voltam már, kaptam egy külön íróasztalt, és mint aspiráns is már tartottam néhány órát. Ugyanakkor jártam is néhány órára, tehát szemináriumokat hallgattam, és ez az időszak, 1965–68 között, már az ELTE-hez más szálakkal kötött és kapcsolt, mint a korabeli egyetemi hallgató kori négyesztendős, levelezős hallgatói státusom. Azért négyesztendős, mert hat év volt ugyan a képzési idő akkor a levelező tagozaton, de egyrészt az első évet átugrottam, az utolsó kettőt pedig összevontam. Szerettem az irodalmat, élveztem, különösen azért, mert egy kicsit, de nagyon kicsit kitágította a látókörömet, hiszen középiskolában, 1948 után már semmit se tanultunk tulajdonképpen a régi magyar irodalomból... Hát a legnagyobbakat, Petőfi, Arany, Vörösmarty természetesen... De semmit, egy szót se hallottam a Nyugatról, semmit nem hallottam a nyugati irodalomról, Shakespeare és Balzacon kívül senkinek a munkásságáról nem tudtunk, csak a szovjet irodalom, csak a Fagyajev, Azsajev meg hasonló fércmunkák voltak ismerősök, és az ELTE-n irodalmi látóköröm is tágult.

És nagyon sokat köszönhetek annak, hogy lehetőséget kaptam, Benkő tanár úr révén elsősorban, a tanításra, az ELTE-n való oktatásra. Úgyhogy már a kandidátusi vizsgám előtt egy évvel fonetikaórákat kaptam. Amit különösen nagy örömmel fogadtam, hiszen érdekelt, tetszett, és hogy úgy mondjam, akkor éreztem már, hogy minden nyelvészeti kutatásnak az alapja a fonetika. Akár dialektológia, akár nyelvtörténet, akár szociolingvisztika. Fonetika nélkül nem lehet. Már akkor, amikor én elkezdtem a fonetika tanítását, volt egy irányzat, Molnár József, önálló fonetikai tanszék szervezését vállalta, illetve leválasztotta pontosabban a Telegdi Zsigmond által vezetett tanszékről, amely általános nyelvészeti és fonetikai tanszék volt, leválasztotta tekintélye, összeköttetései és ambíciója révén a fonetikai tanszéket. Ez a fonetikai tanszék azonban még a hatvanas években, talán ezt a szót mondhatjuk, hogy szolgálta a nyelvtudományt, a nyelvtörténetet és a dialektológiát. Majd önállósítva, és bizonyítani szándékozva az önállóságra való jogát, egyre inkább elment a fonetikai kutatások irányába. Természetesen semmi beleszólásom nem volt az ilyen tudománypolitikai kérdésekbe, de függetlenedtem teljes mértékben Molnár Józsefnek a tanszékétől, és a fonetikát alkalmazott fonetikának tekintettem, a nyelvtörténet és a dialektológia kiszolgálására, megalapozására pontosabban. Nem kellett kiszolgálni semmit, mert azt tanítottam, amit akartam, és úgy tanítottam, ahogy akartam.

Hadd köszönjem itt is Benkő Loránd professzor úrnak azt a bizalmat, azt a megelőlegezett és elfogadott igényt, amit ő támasztott a beosztottjaival szemben. Soha nem volt óralátogatáson. Azt hittem, hogy ugyanúgy, mint középiskolai tanár koromban, majd bejön a tanszékvezető, vagy bejön valaki megnézni, hogy hogyan, mit tanítok, nem is a mit, hanem a hogyan. Erre nem került sor, az ő elve az volt, hogy minden szakdolgozatot

csak hozzá lehetett írni, és minden szigorlatot ő bonyolított, vezetett. Mindenkit ő szigorlatoztatott. Ott bírálta el, minősítette, ott győződött meg arról, hogy ki hogyan tanít, ki hogyan használja föl a szemináriumi lehetőségeket. És a legnagyobb dicséret, amit tőle kaptam, az volt, hogy nem bánta meg, hogy idehozott a tanszékre. Ez akkor nagyon megható volt. Lehet, hogy célzatosan, lehet, hogy tudatosan időzítette; akkor mondta, mielőtt Angliába indultam.

Lehet, hogy benne volt az, hogy visszavár, az, hogy ne maradjak kint, nem mondta soha egy szóval se, hogy ilyet föl tételezne rólam, de benne volt az érzésvilágában az, hogy ezt a hazát nem lehet elhagyni, és ezt a hazát akkor is szeretni kell, bármennyire szegény, bármennyire nehéz elviselni a viszonyokat. És ezt át tudta adni, ezt az érzést, ezt bele tudta ültetni a tanítványaiba, kollegáiba. Ezt neki, de rajta keresztül az ELTE-nek is köszönhetem, hiszen az ELTE mindig megadta azt a lehetőséget, ami a társadalmi, tudományos, pedagógiai megalégedettséghez, ahhoz az érzéshez járult hozzá, hogy itt érdemes dolgozni, itt érdemes élni, itt kell élni. Ezt nemcsak én, hanem, azt hiszem, hogy több kollegám is érezte az ELTE-n. Magyar nyelvészeti tanszékről nincs tudomásom olyanról, aki kint maradt volna. Finnugor tanszékről már inkább, nem beszélve az általános és egyéb nyelvészeti tanszékekről. De a magyar nyelvészekben ez a kötődés, ez a sokak által megmosolygott hazafias érzés, ez megvolt, és ma is megvan. Könnyű lenne azt mondani, mit keresett volna egy magyar nyelvész külföldön. Lett volna lehetőség, mint ahogy volt is olyan kollegám Londonban, aki akkori szóval disszidensként vagy emigránsként lett magyar nyelvész, és az egyetemen státust kapott. De azokban, akik kötődtek az ELTE-hez, és különösen a tanszékünkhöz, azokban biztos, hogy nem volt ilyen érzés.

K. J.: Következő kérdésem: Milyen arányban volt a kutatás és az oktatás szakmai életedben? Harmóniában voltak egymással? Voltak esetleg belső konfliktusaid e téren?

H. M.: Kinek ne lett volna? Az aspiránsi idő három éve alatt hozzászókozt az ember, hogy kutat, kutat, kutat. Nemcsak hozzászókozt, de meg is szereti. Benkő tanár úr egy kicsit megütődve vagy meglepődve fogadta azt a válaszat a kérdésére, hogy szeretek-e kutatni, hogy mondom, roppantul élvezem, éppen úgy élvezem a nevek variánsainak föl-tünését, mint ahogy mikroszkóp alatt egy sejt osztódását figyelhetném. A természettudományi érdeklődésem nem merült ki abban, hogy lemondtam az állatorvosi főiskola... nem én mondtam le, nem sikerült az állatorvosi (akkor még) főiskolára bejutni... Továbbra is érdekelt a matematika, különösen a fizika és a biológia természetesen. Általában a kutatás mint cél, mint az egyik lehetősége a közömbösségből, az általánosságból való kiemelkedésnek, mindig foglalkoztatott. Középiskolás koromtól kezdődően érdekelt az, amit nem írt le senki, amit nem olvashattam sehol, amit nem tanítottak. És ez folytatódott akkor, amikor aspiráns lettem. És akkor a kutatás tulajdonképpen teljes munkaidőmet elfoglalta. Három évig nem volt nagyon oktatási föladatom, csak inkább kutatási. Amikor megvédtem a kandidátusi értekezésem, és megkaptam a docensi kinevezésem, akkor lazíthattam volna. Akkor már nem csak fonetikát tanítottam, akkor már volt lehetőségem nyelvtörténet, sőt névtani speciális kollégium tartására is, amiben kiélhettem volna magam, és amit szívesen is csináltam, és úgy éreztem, nem csinálom nagyon rosszul, de nem volt elég, nem elégített ki teljes mértékben. Az oktatás mellett nem csak kényszerből, de egyszerűen azért, mert szükségét éreztem mindig valamilyen kutatásnak.

A kutatás természetesen összefüggött az eredeti témámmal, a névtannal, és a legkülönbözőbb területekre vitt el a névtanon belül. Nem csak a személynevek, hanem éppen

a kor szellemének köszönhetően a helynevek kutatása elég sok időt foglalt le az életemből, hiszen ekkor indult meg nagy elánnal, és sajnos kimerülve a múlt esztendőkből futott zátonyra az az elképzelés, hogy összegyűjtjük Magyarország teljes helynévkincsét. Ez hallatlanul nagy dolognak ígérkezett, valóban meg is kapta a nemzetközi elismerést, Finnországtól Olaszországig foglalkoztak a magyar helynévgyűjtés terveivel, de sajnálatos módon ez zsákutcába jutott. Nem is zsákutca ez, hanem tragédia. A kezdet kezdetén mindenki támogatta, Akadémiától kezdődően egészen a falusi pedagógusokig és tanácselnökökig és tanácsitkárokig, mindenki mindent megtett azért, hogy ez a helynévgyűjtés sikerüljön, befejeződjék, és az eredményei meglegyenek. Elég sok időt töltöttem vele akkor, amikor Végh József tanár úr az egész helynévgyűjtésnek az ágense volt – jobb szót nem találok rá, mert elsősorban agitációban nyilvánult meg a működése –; tisztelet neki és nagy elismerés a munkásságáért. De a gyakorlati munkában, irányításban nem nagyon vett részt. Ő inkább a szervezésben, a kapcsolatok megteremtésében, a felsőbb szintű döntő szerveknek a megnyerésében volt nagy. És hát nyilván abban, hogy pénzt teremtett elő a helynévgyűjtés lebonyolítására. Azt, hogy a helyszínen hogyan szervezik meg, adminisztrátorokra bízta. Jóindulatú, jó szándékú és a témához nem mindig, de legalább nem elidegenítő módon közelítő adminisztrátorokra, megyei tanácselnökökre, helyetteseikre bízta. A szakmai ellenőrzést pedig különböző függetlenített kutatókra, a Nyelvtudományi Intézet és a legkülönbözőbb egyetemek, főiskolák oktatóira bízta rá. Így kerültem én is Somogyba, Tolnába, majd később Vasba, egy-egy járásnak az ellenőrzési munkája végzőjeként kapcsolatba ezekkel a kutatásokkal. Sok időt elvett. Nagyon sok időt elvett, mert helyre kellett pófozni a rossz gyűjtéseket, a hiányzó gyűjtéseket pótolni kellett, és egy-egy járásnak a közzétételi előkészítése bizony néha egy-két esztendőt is elvett az ember tudományos munkásságának idejéből.

Nem tudja ma már senki azt, hogy milyen nagy lehetősége volt ez a magyar helynévkutatásnak, és kevesen tudják, hogy milyen nagy mulasztása volt ugyanennek a tudományos irányzatnak és elképzelésnek az, hogy hagyta hamvába holni azt a kutatást nagyon sok helyen. Az, hogy ma Fejér megyében, Békés megyében tudjuk, hogy megvan az alap kutatás, valahol meg kell lenni az összegyűjtött anyagnak, de nagy a félelmem, és nagy az esélye annak, hogy mint Bács-Kiskun megyében, elkallódik, szétszóródik és semmivé válik egy olyan gyűjtés, amely pótolhatatlan. Pótolhatatlan azért, mert amikor ez a munka folyt, az 1960-as, de főleg a 70-es években, még éltek azok az emberek, akik a két háború közötti dűlőneveket, helyneveket, tanyaneveket, malom-, híd-, kútneveit ismerték. Azóta két nagy olyan változás történt a mezőgazdaságban Magyarországon, ami semmivé tette a tudatban élő helynévkincset. Ma már én se tudom, orosházi parasztyerek lévén, föl sorolni a dűlőket. Ma már nincs olyan ember, akivel pótolni lehetne a két világháború közötti helynévanyagot. Elsősorban a téeszésítés, amely egybeszántotta a földeket, másodsorban a kárpótlásnak nevezett új földosztás, ami megszüntette ugyan a téesz-táblákat, de újakat hozott létre, és egy új nagybirtokrendszert alakított sajnos ki. Ma már nincsen lehetőség ennek a pótlására, és tudom azt, hogy nagyon sok megyében, Csongrádtól Nógrádig elvégezték ezt a gyűjtést, de az anyag elkallódott, az anyag nincs meg; ha még megvan, akkor utolsó pillanat lenne ennek a megmentése. Ember lenne rá, volna olyan helynévkutató, aki a saját munkájaként vállalná egy-egy megye anyagának az összekaparását. De nincs meg a tudományos igény. Nincs meg a mai nyelvtudományban, magyar nyelvtudományban az a szándék, amely a múltnak az értékeit meg akarja menteni. A szándék lehet, hogy sok emberben megvan, de az irányításban, a tudományos vezetésben,

és főleg az anyagiak elosztásakor számottevő, jelentős beleszólással bíró vezető rétegben nincs meg ez a támogatási ösztöne, ez a támogatási igénye a pénzek fölött rendelkező mai vezetőknek. Nem mondom azt, hogy könnyű lenne olyan embereket toborozni, akik egy-egy megye anyagát föl kutatnák, rendbe tennék és megjelentetnék. Nagyon sok pénzbe kerülne magának a munkaidőnek a megfizetése, de nagyon sok pénzbe kerülne a számítógépre vitel, hiszen ezek cédulákon, kezdetleges módszerekkel gyűjtött anyagokat jelentenek.

Az, hogy én nagyon sok időt fordítottam ilyen jellegű kutatásoknak a végzésére, pontosabban a befejezésére, ezt talán a Csepel-szigeti munkám igazolja. Ennek a Csepel-szigeti gyűjtésnek, ami tulajdonképpen illeszkedett részben az országos helynévgyűjtési kampánynak, munkalendületnek az egészébe, annak egy picinyke részleteként, több volt ennél. Máig is – nem vagyok büszke, de – példaértékűnek tekintem azt, hogy a Csepel-sziget helyneveinek az összegyűjtése a Szabó T. Attila-féle iskola alapján kezdődött, folyt le és jelent meg. Egyetemi hallgatókkal jártuk a levéltárakat, hát elsősorban a Pest megyei levéltárat, heteken keresztül, a szorgalmi időszakban, hogy összegyűjtsük a sziget történeti helynévanyagát. És utána pedig a helyszínen, szintén egyetemi hallgatókkal, ma már olyan nyugdíjas korú hallgatókkal, mint Hosszú Ferenc, Zelliger Erzsébet és Wacha Balázs meg hasonlók. Jártuk a vidéket, gyűjtöttük az anyagot, és a nyomdai előkészítés végeredményben az én munkámként jelent meg az Akadémiai Kiadó kiadásában. Ezt is Benkő Loránd professzor úrnak köszönhetjük, hiszen egyrészt túrta, sőt támogatta az egyetemi hallgatók bevonását ilyen jellegű munkába, másrészt pedig sok-sok, és lényeges beleszólása volt a könyvkiadói tervekbe, és elfogadtatta a Csepel-sziget helyneveinek megjelentetését az akadémiai kiadói bizottság által. Úgy érzem, hogy az ő támogatása nélkül ez a könyv soha sem jelenhetett volna meg, vagy legalábbis a Végh József-féle módszerrel, szponzorok keresésével, megyei tanácsok, járási elöljárók jóindulatának a megnyerésével, ami kevés.

Amint az országos helynévkutató mozgalom eredményei mutatják, sok mindent meg lehetett csinálni, abban az időben talán könnyebb helyen volt a pénz, egy-egy járás tudott annyi összeget adni, amennyivel megjelenhetett egy-egy kötet, nézzük a veszprémi, vagy a hevesi megyéknek a járásonkénti megjelentetését. De abban, hogy ezt nem vállalta néhány kutató, nagyratörő, nagyralátó, többet akaró kutató, nem a lehetőségek szerint gondolkodó, hanem együtt az egész megyét az ő neve alatt akarta látni publikálva, oda vezetett, hogy a részkötetek helyett semmi se lett. Ilyen Békés megye. Ahol együtt volt az anyag, ellenőrizve volt az anyag, hivatásos nyelvészek által. De az egész megyének az összefogó szervezője nem volt soha hajlandó egy-egy járás anyagának a kiadására, átadására, hogy megjelenhessék. Nagy hiba, nagy hiba, részben az önzésnek, a sokat akarásnak, a magamutogatásnak a bűne, részben pedig egy olyan szemléletnek, amely nem becsülte meg a kisebb munkákat. Jó néhány járás megjelent, például Szolnok megyében, de maga a szolnoki járás nem jelenhetett meg, pedig együtt van – meghalt azóta a kutatója, irányítója –, nem tudom, mi lett az anyaggal. Ez is részben anyagi okokra vezethető vissza. Végh Józsefet nem kedvelték a Nyelvtudományi Intézetben, aminek talán meg is volt az az alapja, hogy ő egy kicsit rendszertelen, kapkodó, de elkötelezett ember volt. És ezt az elkötelezettségét hangoztatta, és fölébe akarta emelni a saját munkaterületét – itt éppen a helynévgyűjtésről van szó –, fölébe akarta emelni a Nyelvtudományi Intézet más tervmunkáinak. Többet akart a lehetőségeknél, és ezért nem volt szimpatikus a mindenkorai vezetés számára, akár Imre Samu volt az ügyvezető igazgató, akár Kiefer Ferenc.

Örültek, amikor nyugdíjba ment, és minden lehetőségétől megfosztották, hogy folytassa ezt a helynévkutató munkát. Nem csak ettől fosztották meg, és itt jön az én szerepem.

Végh Józsefnek a nyugdíjba vonulásakor a munkakörét kétfelé választották. Az egyik munkaköre az volt, hogy szervezze a nyelvjárási és néprajzi önkéntes gyűjtőpályázatoknak a lebonyolítását, meghirdetését, elbírálását, jutalmazását, tehát általában az önkéntes kutatókkal tartsa a kapcsolatot. Ezt a főladatot én kaptam meg fél munkaidőben, ami azt jelenti, hogy nem két napot kellett az intézetben töltenem, hanem egyet, és egy fél állást kaptam. A másik felét pedig, a helyneveknek a gyűjtését, Ördög Ferenc kapta meg. Szintén fél munkaidőben, fél fizetéssel, hetenként egyszer föl járt az intézetbe, később már aztán nem járt föl rendszeresen. Ez a fölosztás nem volt hibás, szerintem eleinte eredményre is vezetett. És ez kapcsolódik ahhoz a kérdéshez, hogy hogyan volt nekem időm, lehetőségem annyi külső emberrel foglalkozni, találkozni, segíteni, netán irányítani, amennyi tényleg volt az életemben. Azt hiszem, hat éven keresztül csináltam ezt a munkát. Ez a hat év egy különleges hat esztendő volt. Hiszen az egyetemi oktatás mellett, a saját egyéni kutatóterületemről való publikálás kötelezettsége mellett, hiszen Benkő tanár úr mindig számon kérte a „hogász”-t, mindig megkérdezte, hogy mikor, mit adsz le, milyen folyóiratnak, mit csináltál, mivel foglalkozol éppen. Ez lehet, hogy éppen ebéd közben volt a menzán, lehet, hogy a folyosón, míg a liftre vártunk, vagy a liften kérdezte meg, soha sem megszegyenítően a többiek előtt, olyan nem volt, hogy tanszéki értekezleten sorra kérdezett volna mindenkit a hogászával, mert érezte, tudta, hogy sok ember, köztük néha én is, azt mondtuk volna, hogy sehogy. Nem dolgozom, most mással vagyok elfoglalva. És erre ő előre vigyázott. Nem megérezte, hanem tudta, hogy vannak olyan emberek, akiknek meg kell várni azt a hangulatot, közlésvágyat, azt a kutatói igényt, hullámot, amikor dolgoznak ezen vagy azon a témán, és akkor csak azon dolgoznak. Máskor pedig mást csinálnak.

És ez az önkéntes nyelvjárási-néprajzi kutatói irányítás nem csak ezt a keddi napomat vette el az életemből, amelyet a Nyelvtudományi Intézetben kellett töltenem, hanem nagyon sokszor az egyetemre is belátogattak, ha éppen Pestre jártak, azok a kutatók, akik középiskolai tanárként, postásként, jegyzőként, egyszerűen vidéki értelmiségiként valamit akartak a nyelvtudomány, elsősorban a dialektológia asztalára letenni. Legkülönbözőbb dolgok voltak ezek, az ő irányításuk nagyon sokat jelentett a névtani kutatások megszervezésében, föllendítésében. Amikor témát kértek, két irányban próbáltam segítséget adni és lehetőséget biztosítani, nemcsak a kutatásra, hiszen az nem is az én főladatom volt, hanem a publikálásra. Az egyik volt a névtan, elsősorban a ragadványnevek kutatása, amit szerintem egy külső ember sohase tud elvégezni. Ennek ellenére azt mondom, hogy ragadványnevet csak helyben lakó, helyben élő, a terepet, az embereket jól ismerő személy tud maradéktalanul, hitelesen, jó magyarázatokkal összegyűjteni, és ezért javasoltam nagyon sok önkéntes nyelvjárásgyűjtőnek, hogy könnyű, érdekes és eredményes lehet a ragadványnevek gyűjtése. Ekkor volt az az időszak, amikor talán mondhatni tömegesen jelentek meg a különböző kis sorozatokban a ragadványnevek. Maga az, hogy megjelent, és megkapta az előző falu ragadványnevanyagát valaki, és megvolt az a reménye, hogy az ő gyűjteménye is meg fog jelenni, ez adott lendületet a kutatásnak, nem én, nem az én munkám, hanem maga a tény.

K. J.: De hát ezeket a sorozatokat te indítottad, te szerkesztetted, te biztattad a hallgatóságot. Nem lett volna ez a három-négy sorozat, nem lett volna a szerkesztés, a szakmai iránymutatás, akkor nem lett volna ez...

H. M.: Ez igaz, de nem az én érdemem. Ez egy egészen különleges helyzetnek az eredménye, ami nem volt egészséges, nem volt a tudomány számára egyértelműen hasznos. Véletlenszerű volt. Véletlen volt az, hogy nekem lehetőségem volt az ilyen publikációk anyagi megalapozására. Nem is megalapozás volt ez, nem akarom ezt a csúnya szót mondani, hogy kihasználtam a lehetőséget. Pedig néha visszaéltem vele. Érzem, tudom, hogy „összekötéseim”, nem jó szó, „ismertségem”, ez se jó szó, a „döntéshozó személyekkel való jó kapcsolatomban”, amit legkülönbözőbb módon sikerült elérnem, nőknél néha egy-egy bókkal, férfiaknál egy üveg borral vagy egy üveg mézzel, egy negyedórás beszélgetéssel, a tegeződés följánlásával egy-egy nyomdásznak vagy nyomdavezetőnek. Olyankor is, amikor nem volt pénz, hanem más tanszékek nem használták ki a kiadásnak a lehetőségét, akkor a nyomdavezető ideszólt, hogy: „Nincs valami kiadnivaló?” „Mert van rá lehetőség.” És mindig volt. Míg volt tartalékban olyan munka, amit egyes tudós nyelvészek, tudós névtanosok nem tettek volna közzé, nem tartották igényes munkának, de kihasználtam azt a lehetőséget, hogy most a nyomdába adom, akkor megjelenik. És sokszor bizony olyan került nyomdába, amit én is vonakodva adtam oda, de nem volt más; akkor éppen ez volt kéznél, és négy-öt füzetet lehetett vinni egyszerre nyomdába, és volt olyan tényleg köztük, ami nem érdemelte meg a nyomdafestéket, de adatokat tartalmazott.

És világ életemben az volt az elvem, hogy a publikációkban ne a földolgozásokat, ne a rendszerezéseket meg az elméleteket, hanem az adatokat támogassuk. Adatot száz év múlva is föl lehet használni. A rendszerezés változik, újabbakat találnak ki, az elmélet elavul, modernnek lépnek a helyére, de az adatok azok mindig adatok maradnak, sőt minél jobban telik az idő, annál értékesebbé válnak ezek az adatok. Tehát ha most összegyűjtök helyneveket, ragadványneveket, azokat száz év múlva nem lehet összegyűjteni. De föl lehet lapozni akár milyen kis nyamvadt füzetkében, hogy száz év előtt milyen ragadványnevek éltek egy-egy községben, és hogy mi változott, és hogy ami megőrződött, mi az, ami beépült a nyelvbe, a nyelvi tudatba, a névhasználatba, s mi az, ami kiesett, és száz év múlva többet lehet általánosítani egy mai adattárból, mint most.

Tehát a sorozatok címe is azt mutatja, legalábbis először, Személynévi Adattárak volt a címe az első, úgynevezett sárga sorozatnak, hogy adatokat, adatokat, adatokat közölni. Kázmér Miklós tanár úr volt az, aki szememre hányta, hogy miért szűkítettem a személynevekre ezt az adatközlést. És ekkor az ő tanácsára, vagy inkább... a sárga sorozat után azért nyitottam meg a kék sorozatot, hogy ne szűküljünk bele a személyneveknek a témakörébe. A kék sorozatnak ugyanis Névtani Dolgozatok volt a címe, amibe belefért a helynév, belefért az állatnév, intézménynév, sok minden más. Ezért futott egyszerre ez a két sorozat. Lehet, hogy tévedés volt a lelegején, akkor kellett volna áttekintőbben, előrelátóbban meghatározni a célját ennek a sárga sorozatnak, és nem kellett volna leszűkíteni a személynevekre, de akkor úgy éreztem, hogy ez az én asztalom, a személyneveknek a kutatása, segítése, irányítása, adatainak megjelentetése, ez az én föladatomban. A helyneveket csinálja más. Miután nem csinálta más, és úgy látszott, hogy nem is fogja, ekkor indítottam a kék sorozatot. Nem kényszerből, megmaradhattam volna a sárga mellett, és abból jelentethettem volna meg... hiszen téma, anyag lett volna bőven... jelentethettem volna háromszáz számot is, de úgy éreztem, hogy a személynévi adattárak kezdenek kimerülni, talán nem jó megfogalmazás, kezd unalmassá válni egy kicsit, a kicsit lakonikus, nem tudományos meghatározás, kezd egysíkúvá válni. Olyan ragadványneves munkák jelentek meg, amelyeknek megjelentetéséhez nekem magamnak sem volt ambícióm, kényszerből jelent meg a végén néhány olyan füzet, ami vitatható, hogy adattár-e

vagy kreáció. Volt egy lelkes kutatóm Makón, aki nemcsak a szülőfaluja, Földeáknak a ragadványneveit gyűjtötte össze, hanem hiúsági kérdést csinált belőle, és környező településeken, ahol ő megfordult, időt töltött, mindenütt elkezdte a ragadványneveknek a gyűjtését, amelyek már egy kicsit elvitték abba az irányba a sorozatot, hogy hiteltelenné válik. Úgyhogy úgy éreztem, hogy kimerül ez a sorozat. És ekkor kapott nagyobb lendületet az általában a tulajdonnevekről, a magyar tulajdonnevekről szóló kék sorozat megjelenítése. Ebben is voltak olyan időszakok, amelyeket kifogásoltak a nagy névtanosok, Kiss Lajos és a felesége, Fehértói Katalin. Fehértói Katalinban nagyon tiszteltem azt, hogy őszintén megmondta, hogy „Miska, ilyesmit nem szabad megjelentetni”. Ezek az állatnevek voltak, amiket középiskolás hallgatók, gyerekek gyűjtöttek össze egy-egy faluban. Teljes anyagot, ami nekem mint adattár volt értékes, mint névtani kincs volt értékes. Természetesen a földolgozásuk, a rendszerezésük primitív, középiskolás szintű volt. Elég az hozzá, hogy összefüggött ez a két munka, az egyik a nyelvjárási és néprajzi önkéntes gyűjtőmunkának a szervezése, a másik pedig a sorozatoknak a szervezése, amiből kinőtt végeredményben a harmadik sorozat is, mármint az önkéntes néprajzi gyűjtésekből, az úgynevezett csoportnyelvi, bordó sorozat.

Ez a csoportnyelvi sorozat dafke indult. Annak bizonyítására próbáltam olyan kiadványokat szerkeszteni, kiadni, amelyek bizonyították az egyes társadalmi osztályokhoz kapcsolódó szókinchasznaletot. Véleményem szerint ma is a szociolingvisztikai vizsgálatoknak a societasból kell kiindulnia, tehát a társadalomból úgy kell kiindulnia, hogy nem a társadalomnak a terméke a nyelv, hanem a nyelvnek a terméke az egyes társadalmi rétegek nyelvhasználata, tehát a rétegek, bocsánat, csoportok nyelvhasználata, az az igazi szociolingvisztika. Mi különbség van egy katonai szókinch meg egy egyházi szókinch között – két különböző társadalmi csoport. Lehet, hogy ugyanaz a tagja életének egyik szakaszában a katonai szókinchnek, máskor, utána a teológiát elvégezve az egyházi szókinchnek a használója, ugyanaz a személy, máig is vallom, hogy egyszerre öt-hat-nyolctíz társadalmi csoportba is tartozhat, lehet az foglalkozási, vallási vagy bármilyen jellegű hobbitevékenységkel kapcsolatos társadalmi csoport, de a szókinchhasználát, talán ugyanazoknak a jelentésköre egészen más. Mint ahogyan a méhészetben a *cella* szó nem ugyanazt jelenti, mint a börtönlakók körében, ugyanúgy nagyon sok foglalkozás körében vannak jelentésbeli szakmai szavak, amelyeknek a föltárása a magyar nyelv területén már a 19. században elkezdődött... nem jut eszembe a neve a szakszótárkészítőnek... de változott, magyarosodott a szókinch. Hogy hogyan magyarosodott, az nagyon érdekes... általában a szóhasadás, jelentéshasadás révén. Más jelentése lett ugyanannak a szónak a különböző foglalkozások, különböző nyelvcsoportokon belül. Ezért ma már szégyellem, hogy próbáltam fölvenni a küzdelmet az általánosító szociolingvisztikával szemben a speciális, adatokra épülő csoportnyelvi dolgozatokkal. Nem kellett volna elindítani, nem kellett volna belekezdeni, nem kellett volna letérni nekem a névtan útjáról, ez kísértés volt, és nem tudtam ellenállni. Mert volt lehetőség a kiadásra, volt lehetőség a megjelenítésre, mert volt egy csomó dolgozat, amelyik szakszókinchset tartalmazott, mert volt néhány kutató, aki nagyon szép munkát végzett, és volt néhány ember, aki örült annak, hogy megjelenhetett a munkája. Kísértés volt, és nem álltam ellene a kísértésnek.

K. J.: Hogyan gondolsz vissza az évtizedekkel ezelőtti, már-már legendás időkre, amikor a magyarországi névtan föllendítésében, a fiatalok megszervezésében, a névtan egyetemi oktatásának népszerűsítésében meghatározó szerepet játszottál? És ehhez

kapcsolódóan miként látod ma a névtannak a nyelvtudományban és a névtan oktatásának az egyetemi nyelvészeti oktatásban elfoglalt helyét? Hogy lehetne ezt összefoglalni?

H. M.: Két különböző kérdésnek látom. És az első kérdésre az a véleményem, válaszom, hogy eltúlzod. Nem én voltam az, aki a magyar névtudománynak lendületet adott, és megszervezte és megalapozta. Ennek a gyökerei a 20. század elejére nyúlnak vissza, Pais Dezső, Kniezsa István, Benkő Loránd munkásságára. Nekem ebben a megalapozásban semmi szerepem nem volt, az ő tekintélyük, az ő munkáik elsősorban a nyelvtörténeti kutatások irányából vitte a közvéleményt (is), de főleg a tudományos kutatásokat a névtan felé. Ez, azt hiszem, magától értetődik, hiszen a nyelvtörténetnek a 13. század előtt csak a nevek, a tulajdonnevek a forrásai. Tehát amíg a Halotti beszéd, Ómagyar Mária-siralom kutathatóvá nem válik, azelőtti időszakban nevekből kell kiindulni, helynevekből, személynevekből a nyelvtörténeti változások megvizsgálása, fölismerése irányában.

Ezt kiváló nyelvtörténészeink érezték, tudták és művelték. Ennek a továbbfejlesztése, talán inkább kiterjesztése, időben való kiterjesztése érdekelt engem leginkább. Elsősorban azzal, hogy az újmagyar kori, ma már vitatott terminológia, kormeghatározás szerinti neveket egybe lehet vetni az ómagyar koriakkal; ez a fölismerés, talán mások által nem elfogadott, de lehetőségként el nem vetett fölismerés volt az, ami egy kicsit kitágította a nyelvtörténeti ismereteimet, kutatások lehetőségét. Én sose voltam nyelvtörténész kutató, csak érdeklődő. És úgy éreztem, hogy a mai, de leginkább a 18–19. századi becenevek, családnevek, de a maiak is, sok, sok, sok olyan jelenséget őriznek meg, ami a nyelvtörténeti kutatás szempontjából fontos. Beépíthető a nyelvtörténet változásainak a rendszerébe. Megfigyelhető egy-egy változás a mai családnevek állapota alapján is. Tehát a *Cséfán* családnevet én semmiképpen sem tartom idegennek, hanem a *Stephanus*-nak az egyik változata a magyar nyelven belül. Amelyből családnev vált, amelyet meg is őriztek. És nem csak a *Cséfán*, hanem nagyon sokszor, sok olyan családnevünk van, amely köztes állapotot őriz az idegenből való átvétel és a mai névforma között. Az, hogy az *st* hangkapcsolat a délszláv nyelvekben *cs*-vé válik, az idegen hatás, kétségtelen, de a magyar nyelvben is éppígy kialakulhat. És a magyar nyelv mai nyelvjárásai is használják a *Csicsa*, *Csecsi* becézőneveket. Nem idegen átvételek, mert a szlávban nincsenek meg, csak a magyarban. De ahogyan tudjuk a nyelvi jelenségek vizsgálatából, sokszor hatnak a nyelvre a hangrendszeren kívüli, szupraszegmentális jelenségek a környező nyelvekből, amelyeket nem lehet idegennek nevezni. Ahogyan a jiddis a lengyel hatására utolsó szótag-hangsúlyossá vált, ugyanúgy a rövid *o*, *ö* a szó végén a palócságban nem szlovák hatás, illetve az is, de magyar jelenség. Tehát a rövid *o*, *ö* a magyar nevekben, *Jano*, *Miso*, nem tót átvétel, hanem a szupraszegmentális elemeknek a hatására került be a magyar nyelvbe, de annak egyes nyelvjárásaiba, mondom én.

Ezért a névtan a nyelvtörténetnek a folytatása, megőrzése egyes adatoknak, és fölhasználása. Fölhasználási lehetősége a nyelvtörténetnek. Tehát nem én indítottam el a névtani kutatásokat Magyarországon, nem én tettem népszerűvé, hanem maga a korszellem. Az, amikor a nemzeti tudatot, amikor a magyarságot nem lehetett másként megvallani, csak nyelvműveléssel, mint ahogy Lőrincze Lajos tette, és utódai teszik ma is, Grétsy és Balázs Géza is, hasonló lelkesedéssel. Amikor nem lehetett a magyarság összetartozásának a tudatát hivatalosan és nyíltan megvallani, akkor az erdélyi kutatások, a fölvidéki kutatások, elsősorban a névtani kutatások bizonyították azt, hogy egyek vagyunk, határon túl és innen, azonos, nem csak a nyelvünk, hanem a gondolkodásmódunk. Az állásfoglalásunk

a nyelvi tényekkel kapcsolatban. Sose felejttem el, hogy a Kárpátaljáról az első publikáció egy helynévgyűjtés volt. Merészség volt akkor egy Szovjetunió területén lévő magyar nyelvű községnek a helynévanyagát úgy megjelentetni, hogy ez magyar anyag, és magyar település, és színmagyar községnek a helynévanyaga. Talán éppen azért, mert jelentéktelenek voltak ezek a sorozatok az egységes tudomány viszonylatában – de ez csúnya szó, elnézést –, tehát az egységes tudománynak a vérkeringésébe nem kerültek bele. Csak az a néhány tucat ember, néhány tucat magyar nyelvész, aki foglalkozott névtannal is, azok vették észre, és tudatosult bennük, hogy nem vagyunk bezárva a trianoni határok közé, hanem vannak magyarok határon kívül is. Ezt is próbálta ez a sorozat, meg ez a néhány füzet bizonyítani, prezentálni.

K. J.: Ha most a mába ugrunk, és a mát nézzük, akkor mégiscsak érzékelheted a hatalmas különbséget a korábbiakhoz képest, hát a névtan egyetemi tárgy lett, tankönyve van, folynak a névtani kutatások, és annyi névtanos nem volt még soha a magyar nyelv-tudományban, mint amennyi azóta van, amióta te olyan eredményesen működsz.

H. M.: Hát ebből rögtön azt kell tudomásul venni...

K. J.: Bocsáss meg, kérdezhetem úgy is, hogy meg vagy elégedve a névtan mostani egyetemi oktatási és kutatási helyzetével, ahhoz képest, mint ami akkor volt, amikor te megkezdted egyetemi tanulmányaidat?

H. M.: Húha, ez nagyon nehéz kérdés, mert amikor én egyetemista voltam, akkor én névtanról semmit se hallottam, semmit se tudtam, és tényleg, a névtannak a népszerűsége a hatvanas, hetvenes években terjedt el. Ennek a népszerűségnek talán némi megalapozója volt az a néhány sorozat, amit megjelentettünk. Talán az elterjedésének az is oka volt, hogy laikusként is el lehetett kezdeni bizonyos munkát benne. Dialektológiai munkát nem lehet jó fonetikai előkészítés nélkül csinálni. Névtani munkát igen. Hiszen itt nem annyira a pontos fonetikai lejegyzés a lényeg, hanem sokkal inkább a grammatikai, lexikai megfigyelés, leírás, följegyzés a lényeg, és ez a könnyebb áttörés felé való lehetőség sok embert vitt a névtani kutatás területére. Középiskolai tanárok, de leginkább egyetemi hallgatók, akik úgy érezték, úgy látták, hogy ezen a területen maradandót tudnak alkotni, saját erőből is. Persze sokan azt mondják, hogy a liberalizmusom, ami az osztályzásban megnyilvánult, az vonzotta a névtanhoz, hozzám az embereket, de hadd mondjam meg, hogy Pais professzor úr sokkal liberálisabb volt, mint én, Benkő tanár úr nagyon megértő volt a hallgatókkal szemben, és olyan szakdolgozatra, amire én kettést javasoltam, ő megadta a négyest. Tehát nem egyszerűen az én saját liberalizmusom, mármint az osztályzásban megnyilvánuló megértő és elfogadó ítéleteim voltak azok, amelyek arra épültek, hogy tudtak örülni minden újdonságnak, tudtam örülni egy falu ragadványneveinek éppúgy, mint egy városrész kutyaneveinek, tudtam örülni olyan témáknak, amelyeket még senki sem kutatott, akár intézménynév, akár csillagnév, akár milyen...

K. J.: Hajónevek...

H. M.: Névtani, igen, szóval olyan nevek, amelyek másokat nem érdekeltek, azokat részben magam, de inkább a hallgatóim által próbáltam kutatni, kutattatni, és ez is népszerűséget eredményezett a névtannak, mert újat tudott mondani egy egyetemi hallgató akár egy szemináriumi dolgozatban is. És mindig ez volt az igényem és kérésem, hogy

ne már összegyűjtött és földolgozott anyagból idézessenek és válogassanak és hozzanak össze egy szemináriumi dolgozatot, akár az általános névtanból, meg a tulajdonnevek jelentéséből, meg filozófiai háttéréből. Volt olyan, aki összeollózott nagyon kiváló dolgozatot a tulajdonnevek filozófiai megközelítéséből, de nem örültem annyira az ilyennek, mint annak, ami egy területnek, földrajzi egységnek a valamelyik névanyagát gyűjtötte össze. Vagy akár a magyarságnak a hajóneveiről vagy csillagnévadásáról is volt szó. Tehát úgy érzem, hogy volt tényleg egy időszak, amikor többen foglalkoztak névtannal, mint kellett volna, vagy legalábbis amennyire szükség lett volt, de sohasem annyian, hogy fölösleges kutatásokat végeztek volna, mert mindig igyekeztem, próbáltam lehetőség szerint, és ezt sokan átvették, hogy konkrét anyagra épülő munkákat kérjenek, végeztessenek a hallgatóikkal. Ennek az időszaknak az optimális körülményei nagyon sokat kedveztek a névtan népszerűsége, elfogadottsága és főleg művelése területén. Nem sikerült azonban sohasem elérni Magyarországon, jóllehet külföldön, most már keleten is, nem csak nyugaton, önálló névtani kutatócsoportok, hivatalos névtani intézetek, tanszékek létesültek. Párizsban már az 1920-as évek végén, igaz, hogy a fonetikai tanszékkel együtt volt névtani kutatócsoport, névtani tanszék a Sorbonne-on. Angliában a nyelvtudományi társaság mellett névtani társaság is volt már a második világháború előtt.

Magyarországon nem sikerült elfogadtatni, és itt hadd valljam be, hogy Benkő tanár úrnak ebben volt személyes felelőssége is, hogy a névtant önállósítani nem fogadta el. Bárcki akarta, Bárckinak volt egy ilyen vágya, elképzelése, hogy a Nyelvtudományi Társaság mellett névtani társaság jöjjön létre. Nem is határozottan így, hogy önálló névtani társaság, hanem úgy, hogy először az Akadémián belül egy névtani kutatócsoport, és az intézetben belül egy névtani osztály jöjjön létre helynévi és személynévi kutatásokra. Halála akadályozta meg abban, hogy ez nem fejlődött tovább. Létrejött az ő vezetésével, irányításával és kezdeményezésére egy akadémiai bizottság, amely a névtant volt hivatva átfogni, szervezni, irányítani. Ekkor már Bárcki nagyon idős volt, és talán egy fél évig, egy évig, ha működött, aztán az ő halálával meg is szűnt. Soha nem volt olyan bázisa, akár tudományos, akár adminisztratív, akármilyen jellegű háttérintézménye a magyar névtannak, amely az önállósodás felé vitte volna. Féltékenység, nem tudom, mindig pénzhiányra hivatkoztak, mióta élek, mióta én bármit teszek, próbálok, csinállok, mindig a pénzhiány volt az oka annak, vagy a visszautasításnak, amivel meg lehetett hiúsítani mindenféle kutatást és mindenféle szervezkedési igényt. A névtannak nem volt sehol önálló tanszéke Magyarországon. Támogatottsága megvolt, a támogatottságot nagyon sokszor a legkülönbözőbb módokon kaptuk meg, akár a pályázatok révén, akár önálló kutatói megbízások révén, de ezeknek a pályázatoknak időszakos volt a tartama, tehát kaptál egy négyéves OTKA pályázatot, és addig csinálhattad nyugodtan, de nem szervezhettél soha a pályázat terhére egy kutatócsoportot, nem volt soha megalapozva a Névtani Értesítőnek a kiadási költsége. Azt mindig úgy kellett összekaparni, keresni, kunnyerálni, kéregetni, vagy kijátszani valamilyen módon valamilyen pályázatból. Ennek a hiányát akkor is érzem, ha most Debrecenben nagy összegeket tudnak fordítani...

K. J.: Van kutatócsoport...

H. M.: Debrecenben?

K. J.: Igen, akadémiai kutatócsoport.

H. M.: Ezt nem is tudtam, bocsánatot kérek, ez már nagyon nagy előrelépés. De még az oktatás területén sehol sem nyilvánult meg a kötelező igény. Választani nagyon sok speciális kollégiumnak, most szakszemináriumnak nevezett előadássorozat, képzési lehetőség között választhatnak a hallgatók, de sehol sem kötelező a névtan. A tankönyv az csak egy látszólagos tankönyv, azért, mert egy tankönyvi pályázatra készült el. Ugyanis csak a személyneveket foglalja magában, nem teljes tankönyv, nem teljes névtani tankönyv, mint ahogy terveztem, mint ahogy meg kellett volna jelennie a második kötetnek, az egyéb nevek összefoglalásának és történetének. Erre ma már nagyon sokan vállalkozhatnának, sajnos az én erőm talán akkor meglett volna erre; egy sajnálatos, nem várt és nonszensz körülmény, a számítógépem ellopása eredményezte azt, hogy nem folytattam a második kötetnek úgy több mint egyharmad részben kész anyagát. Akkor, amikor ide betörték, elvitték, amit láttak, ami kézhez álló volt, és könnyen elvihető volt, a számítógépet is elvitték, rajta ennek a második kötetnek a részben, legalább egyharmad részben, ha nem több, kész anyagával. Úgyhogy ekkor ez nekem olyan lelki törést okozott, nagyobb, mint hogyha kirúgtak volna az állásomból, vagy legalább akkorát, hogy képtelen voltam újra megírni azt, amit már egyszer megírtam. A legnagyobb nehézsége mindig az újraírásnak van, nem tudom, ki hogy van vele, de ha egyszerűen visszadobnak egy cikket, vagy visszadobtak gyerekkoromban, bocsánat, kezdő koromban egy cikket, hogy ezt át kell írni, akkor azt én félretettem és nem foglalkoztam inkább vele, nem szerettem, nem tudtam egyszerűen szabadulni az előző gondolatoktól, újraírni egy tanulmányt. És nem tudtam újra nekikezdeni a második kötetnek, ami teljessé tette volna a tankönyv jellegét ennek az általános és magyar névtannak.

Erre a könyvre lettem volna a legbüszkébb, ha be tudom fejezni, ez a könyv volt életem álma, legalábbis azóta, mióta Károly Sándornak az Általános és magyar jelentéstan című könyve megjelent. Valahogy a cím ragadott meg elsősorban, és utána aztán persze maga a téma. Az, hogy hogyan lehet beleilleszteni – és itt nem az elméleti, hanem a nemzetközi névtani kutatásokba a magyar kutatást –, hogyan lehet beleilleszteni az általános emberi névadási kényszerbe a magyar névadási szokásokat. Hogyan lehet az, hogy Afrikában meg Ausztráliában meg Észak-Amerika őslakosai körében ugyanazok a szempontok érvényesülnek a született gyerekeknek a névadásában, mint ami megvolt a magyarban is a kereszténység főlvétele előtt. Hogyan lehet ezeket egy összhangba hozni, ezt tartottam az általános névtan legfontosabb titkának, és ugyanezt tapasztaltam, tapasztalom a helynevek területén is. Ugyanúgy nevezik el az afrikai bennszülöttek az egyes dombokat, hegyeket, ugyanolyan szemlélet alapján, mint ahogyan az Óceánia szigetvilágának a bennszülöttei, vagy ahogyan a magyarság elnevezte az egyes helyeket.

Ennek következtében nagyon-nagyon sajnálom, hogy ezt a könyvet nem fejeztem be, de hála istennek vannak olyan névtanosai ma Magyarországnak, akik játszi könnyedséggel meg tudják írni a hiányzó második kötetet, remélem, hogy meg is fogják írni. És a magyar névkutatás mai helyzete, és az oktatás mai helyzete meg is kívánná, hogy elkészüljön ez a könyv annak ellenére, hogy az oktatása a névtannak, az általános megismertetése a névtannak visszaszorulóban van érzésem szerint. Főiskolákon teljesen megszűnt, egy-egy kiváló szakember még tart névtani szakkollégiumot, egy-egy kiváló ember viseli a vállán a legtöbb főiskolán a névtannak a terheit. Mert ezek nemcsak örömök, hanem terhek is, hiszen megszerettetni kell a névtant manapság, mert nem kötelező. Azt hiszem, egyetlen egy képzési forma volt, ahol kötelező volt a névtanoktatás, amikor az ELTE-n kiegészítő hallgatóknak – idézőjelben – szabadon választott kollégiumot kellett

fölvenniük, és a szabadon választott kollégium vagy az általános névtan volt, vagy a magyar névtan. Választhattak, de mind a kettőn ugyanazt kapták, egy általános keretbe helyezett magyar névtant kaptak, de ez kötelező volt, fél éven keresztül; nekik egy névtani szemináriumi dolgozatot kellett írniuk, abszolválni ezt a tantárgyat. Ilyen tudtommal sehol se volt, sajnos, most már oda jutunk, hogy dialektológiában is szabadon választva és csak azok kerülnek közelebb a nyelvjáráskutatáshoz, akik határozott érdeklődéssel jönnek. Nem azok, akiknek megtetszik a nyelvjáráskutatás, nem azok, akik megszeretik a főiskolán vagy az egyetemen a dialektológiát, hanem azok, akik már úgy jönnek eleve, hogy a nyelvjáráskutatás vagy a névtan vagy más hasonló téma. Attól félek, hamarosan a nyelvtörténet is ide fog jutni, és ebbe nagyon-nagyon nagy felelősségét érzem azoknak, akik a bolognai rendszerhez kapcsolták a magyar felsőoktatást.

Tragikus eredményeket hozott minden területen ez a három plusz kettes bontás. Az első három év alatt legtöbb területen, a jogon... az elképzelhető minden területen az első három év nem jelent tudományos előkészítést, tudományos munkára való fölkészítést, nem lehet... Ízelítőt az ötéves képzésben lehetett adni már az első éven, de inkább a másodikon egy-egy szűkebb szakterületről, és az ízelítő sok olyan hallgatót vitt a szűkebb területnek a művelésére, amely aztán kitarított nemcsak a diploma megszerzéséig, hanem utána is; az elhelyezkedésben is, meg az életpálya-építésben is. Sőt akkor is, ha nem a kutatói pályát, hanem középiskolai tanári pályát választottak, de doktoráltak belőle, és tekintélyük lett ebben a témakörben. Ezt csak a talán újonnan bevezetett négy plusz egy, illetve öt plusz egyes rendszerrel lehet megoldani. Amint hallom, figyelem, vissza fog állni, legalábbis a tanárképzés arra, hogy öt év elméleti képzés, egy év gyakorlati képzés után kapják meg a diplomát a középiskolai tanárok. De ugyanígy vissza kellene állítani az egyetemi doktori lehetőség abszolválását, az egyetem befejezése után a kedves, múlt és szeretett témának a továbbfejlesztésével, az egyetemi doktori megszerzésével.

Lehet PhD, lehet akadémiai doktorátus, de az első lépésnek egy egyszerűbb, többek, sokak által megszerezhető szimpla doktori cím megszerzését tartom. Igazságtalan, érthetetlen számomra az, hogy akármilyen gyöngye, elégséges szakdolgozat alapján doktori címet kap egy jogász, de nem kaphat, bármilyen kiváló dolgozattal egy bölcsész. Igazságtalan és kettős mérce, ahogyan újabban szoktak fogalmazni, akik sértve érzik magukat valamilyen tekintetben. Én sértve érzem magam a bölcsészettudományak a vonatkozásában azért, mert a doktori címet azoknak meg kellene adni, akik többet nyújtanak, többet foglalkoznak, többet mutatnak föl, mint az átlag. Legalább azoknak. A jogászok már ab ovo megkaphatják a doktori címet. Igazságtalan. Nem lehet hivatkozni sem hagyományra, sem jogszokásra, mert ilyen hagyománya nem volt a magyar felsőoktatásnak a háború előtt, sőt háború után volt egy időszak, amikor az orvosoktól meg a jogászoktól is visszavonták a doktori címet, de rákényszerült, azt hiszem, még a Rákosi-rendszer arra, hogy megsemmisítse ezt a rendeletét. Most viszont túl nagy az akadály, amit elébe helyeznek a törekvő, igyekvő és eredményesen dolgozó egyetemet végzett polgároknak a PhD cím megszerzésére. Szerezzék meg, akik megérdemlik, legyen megkülönböztetve az egyetemi doktorság, mint ahogyan a kandidátusság meg volt különböztetve az egyetemi doktorátustól. Szovjet módszer volt, ez volt a legnagyobb kifogás ellene, pedig hát tulajdonképpen ugyanaz a PhD is, mint régen a kandidátusság. Csak történt egy nagy baklövés, amikor a doktori dolgozatokat elfogadták PhD-nak. Ezzel már eleve leszállították a PhD-nak az értékét, ezzel már eleve nehezebb megszerzési lehetőség elé állították a PhD-sokat, mint a régi egyetemi doktorokat. Nehezebb volt anyagilag, nehezebb

volt időben, nehezebbek voltak a vizsgák... ami nem baj, csak a kettő együtt érte volna el azt az eredményt, amit ajánlatosnak tartanának többen, nem csak én.

K. J.: Miska, egy könnyű kérdés: Melyik a legkedvesebb munkád?

H. M.: Húha, ez egyáltalán nem könnyű kérdés. Ez olyan, mint melyik a legkedvesebb borod. Az-e, amit te termeltél, vagy az-e, amit éppen iszunk?

K. J.: Szóval melyik? Próbálok tippelni, de én megtartom magamnak. Melyik a legkedvesebb munkád? Amelyik érzelmileg kötődik hozzád? A másik kérdésem pedig, hogy melyiket tartod szakmailag a legfontosabbnak? A kettő nem kell, hogy egybeessen...

H. M.: Húha, ez nagy hiba... Szakmailag legfontosabbnak az Általános és magyar névtant tartom. Azt, ha be tudom fejezni, akkor egy olyan munkát tettem volna le az asztalra, amelyet nemcsak én vállalhatnék, hanem vállalhatna a külföld előtt a magyar névtudomány is. Nem tudtam befejezni. Nagyon sok részterületéről, hajónevek, olyan típusú ragadványnevek, mint az interneten használt nevek, sikerült részeredményeket elérnem, talán még az állatnevek területén is némi részeredményeim voltak... de nem tudtam, nem tudtam befejezni, nem tudtam koncentrálni, ezt tartanám azért legfontosabbnak szakmai szempontból.

K. J.: És a legkedvesebb?

H. M.: A legkedvesebb érdekes módon olyan, amihez legkevésbé értek, de ez így van, azt hiszem, mindenkivel. Az etimologizálás, a családneveknek az eredetkutatása, etimológiája, amihez talán inkább érzék kell, mint tudás, lehetőség. Hiszen ezer nyelv hatott a családneveken keresztül a magyarra, nem tévedés, ezer nyelvet mondok, hiszen menekültek, betelepítettek, beköltöztek hihetetlen módon gazdagították kezdetektől fogva a magyar családnévanyagot. Vannak benne kun elemek, jász elemek, vannak benne török elemek, és újabban persze aztán német, szlovák és mindenféle szláv elemek, manapság pedig már vietnámi, kínai, és volt időszak, amikor nagyon gazdagodott a görög betelepítésekkel a családnévanyag, és volt egy időszak, amikor örmény menekültek gazdagították a főleg erdélyi magyar családnévanyagot, a 18. század folyamán. Úgyhogy manapság több száz nyelv, amit természetesen egy kutató nem tekinthet át, teljes mértékben, de máig is az a legkedvesebb foglalkozásom, amit, azt hiszem, tőled hallottam, hogy az etimológiák máig is legkedvesebb területei a kutatásaidnak, nekem is... annak ellenére, hogy Benkő tanár úrtól megtanultam, hogy ez nagyon ingoványos talaj, hogy nagyon sok bizonytalansággal jár, és nagyon sokszor könnyen cáfolható. Egy hozzáértőbb személytől, aki jobban ismeri a kazah nyelvet, mint én. Egy-egy családnévnek az etimológiája. Tehát a Családnevek enciklopédiája. Rossz cím, de megváltoztatható címet adott a kiadó. Az, és annak a folytatása lett volna a legkedvesebb munkám, az egész tevékenységem folyamán. A folyamatot... a folytatást természetesen úgy képzeltem el, hogy a ritkább nevekre is kiterjeszteni az etimológiai kutatásokat, mert ez, ami megjelent, az az 1000-nél gyakrabban megjelenő családnevekre vonatkozik, és ez nem sok.

K. J.: Ez is sok...

H. M.: Nem olyan nagyon... Elkezdtem.... még a betegségem kezdete előtt hozzákezdtem ennek a mostani adattárnak a családnév-etimologizálásához. Az *A* betűben eljutottam jó felére. A betegségem, de azt hiszem, a józan ész is azt mutatta, mondta, parancsolta,

hogy ez nem egy embernek való, nem elvégezhető munka. Évtizedek kellettek volna hozzá, hogy az ember a végére jusson, ha egyáltalán a végére akar jutni, mert minden nevet megpróbáltam etimologizálni, az araboktól kezdve a kínai nevekig. Tehát minden nevet. Minden etimológiájú névnek a jelentését megpróbáltam kimutatni. Úgy érzem, hogy ezt a kísérletet, amely ugyan csak az *A* betűvel kezdődő neveknek csak a felét foglalja magában, talán mégse kellene a sírba vinni, hanem talán egy Névtani Értesítő-cikkben közlésem, nem azért, mert ennek az eredményei fontosak, hanem azért, hogy eligazítást, ötletet, egy bizonyos fokú igényt adjon a névkutatóknak az etimologizálás felé. Azt vallom és tudom és tapasztalom, hogy fiatalon ezt nem lehet csinálni. Ahhoz be kell érni, egy csomó tudást fölhalmozni, és ami még fontosabb, nagyon-nagyon sok szakkönyvet maga köré gyűjteni az embernek ahhoz, hogy ezt meg tudja csinálni, hogy ezzel valamilyen eredményt föl tudjon mutatni. Ezt javaslom, kérem az eljövendő nemzedéktől, hogy ahogyan meg tudták csinálni a németek, az angolok, a románok családnév-etimológiai könyveiknek a kiadását, nekünk is meg kell. Ez nemzeti ügy. Ez olyan, mint a TESz.-nek a megszerkesztése, vagy mint a finnugor elemek magyar nyelvi vizsgálata, tehát a finnugor vagy uráli szótárnak a megjelentetése. A keresztnemeknek az etimológiai szótárai, azok jók. Bíró Ágnes, Ladó János, Raácz Judit, Fercsik Erzsébet tényleg nagyon sokat és hasznosat, maradandót alkotott a keresztnemek vonatkozásában. A családnemek kissé bonyolultabbak, nehezebben kutathatók. De ez olyan nemzeti föladat, amit meg kell minden nyelv kutatójának csinálni. Van orosz... Ez a kérésem a jövő nemzedéktől, a jövő nemzedék névkutatóitól.

K. J.: Egy utolsót kérdezhetek, Miska?

H. M.: Hát, annál inkább, ha utolsó...

K. J.: Ha tézisszerűen kellene megfogalmaznod az egyetemi tanár és a tudományos kutató legfontosabb üzenetét, mit, miket emelnél ki? Milyen szerepe, hogy ne mondjam, felelőssége van napjaink humán értelmiségének?

H. M.: Szerencse, hogy utolsó kérdés, mert erre válaszolni röviden és egyértelműen nem lehet. Van-e felelőssége manapság akár irodalomnak, akár irodalomtudománynak, akár nyelvészetnek, nyelvtudománynak? Úgy tűnik, hogy egyre kevesebb. Egyre kevésbé hallgatnak, egyre kevésbé figyelnek a humán tudományoknak a művelőire, eredményeire, munkásságára. Hadd mondjam ezzel kapcsolatban egy nagyon-nagyon tragikus, szomorú emlékemet, élményemet: Harmatta Jánosnak a kutatási eredményeit. Harmatta János bebizonyította, írání, ősrírání forrásmunkák alapján, hogy Konstantinosz Porphürogenétosz tévedett. Félreinformálták. Nincs igaza abban Konstantinosznak, hogy a besenyőknek a támadásai ellen kellett menekülnie a magyaroknak a Kárpát-medencébe, menekülésszerűen jöttek el. Harmatta ezt olyan kézzelfogható érvekkel bizonyította, hogy nem igaz: jól megszervezett, előre eltervezett, részbeni áttelepülés történt, amelynek eredményeképpen egy biztos háttér volt Keleten a magyarok mögött, az ottmaradó magyarok; és egy nyugat felé kiépített, székelyekből, besenyőkből és egyéb csatlakozó népekből kiépített védelmi vonal volt az, amit meg kellett erősíteni és erősítésben tartani kétszáz évig. És Konstantinosz valamelyik, esetleg besenyő származású, eredetű, nyelvű informátora, ha nem is félrevezette, de minden bizonnyal nem tájékozódott eléggé, nem ellenőrizte le az informátorait, mint ahogyan tudjuk, hogy a Kürt és a Gyarmat törzset azt csak Konstantinosz vonta össze, hiszen száz év múlva is még külön *Kürt* és külön *Gyarmat*

nevű faluk települtek, vagy voltak az országban. Tehát a törzsi tudat a névadásban, az megmaradt, ha pedig nincs törzs, akkor hogy lenne törzsi tudat. Sehol sincs *Kürt-Gyarmat* nevű település. Ezeket mi túltesszük magunkat, és elfogadjuk azt, mert az írásban van. Holott Konstantinosznak, tudjuk azt, hogy milyen szerepe volt a korábbi írásbeliség megsemmisítésében és újraírásában. Sajnos történészeink nem vették tudomásul, nem terjesztették el, és nem került még ma sem általános iskolai, de a középiskolai oktatásba sem ennek a korrigálása, sőt a történészek maguk sem fogadták el Harmattának a kézzelfogható, logikus érveit és bizonyítékait.

És ugyanez vonatkozik a magyar nyelvészet egyes téziseire is. Az, hogy nem tisztázzák középiskolában a genetikai és nyelvi rokonságot, az, hogy egyszerűen a nyelvcserét nem hangoztatják olyan mértékben, mint ahogy azt kellene. Egyszerűen a vogulok és osztjások, illetve hantik és manysiknak a genetikairokonság-hiányára építve megkérdőjelezzik a nyelvi rokonságot is. És nem tudatosul a már általános, de középiskolai tanulók körében az, hogy nem a családfelelősséggel van a baj, hanem azzal van a baj, hogy a nyelvi mozgásokat, a nyelvi változásokat, a nyelvcseréket nem sikerül tudatosítani a fejekben, tanárok fejében sem. Ugyanez vonatkozik a magyar nyelvtörténetre is. Ma már főlegesen tartják a nyelvtörténeti kutatásokat. Ma már főlegesen tartják a nyelvművelést, jóllehet ez tartja meg a nyelvet, ennek a tudata, ennek a gyerekkorban, általános iskolában besulykolt és megtanított és elfogadtatott alaptételei kellene, hogy áthassák az egész magyar oktatást. Ennek az oktatásnak az alapja pedig a nyelvi-nemzeti tudatnak az elterjesztése, a megerősítése, egyszerűen a megléte. Megléte az alaplerakása volna szükséges. Ma sokkal fontosabb számunkra az, hogy az argóból milyen szavak kerülnek át a köznyelvbe. Ma már sokkal fontosabb az, hogy az írónak a nyelve hogyan, nem tudok jobb szót, proletarizálódik. A mai szépírónak (idézőjelbe kell tenni néha a „szép” szót) a nyelv, Esterházy Pétertől kezdve, talán ő még a felső határeset, egyre inkább vulgarizálódik, egyre inkább argóbeli szóhasználatával és magyartalan mondat szerkesztésével hibássá, kifogásolhatóvá válik. Lehet, hogy ez megint egy amerikai hatás, lehet, hogy ennek megint globalizációs és főleg nyelven felüli okai vannak, de éppen a nyelvművelésnek kellene kivédeni ezeket a jelenségeket, illetve ezeket a hiányokat pótolni. Úgy érzem, hogy a kutatóknak ezeket az elveket kellene megalapozni, és az oktatóknak végrehajtani ezeket a jól megalapozott, nyelvvédő, nyelvtisztító, nyelvmegőrző elveket – átvenni. Azt hiszem...

Az interjút készítette: KISS JENŐ
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar